

Тема 3

ПЛАНУВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЇ. СИСТЕМИ РОЗСЕЛЕННЯ

План

- 1. Планувальна організація території як процес і результат**
- 2. Комплексна оцінка території - основний інструмент моделювання її планувальної організації**
- 3. Територіальний розвиток поселень. Види і форми розселення**
- 4. Типології і класифікації міст. Найбільші міста і міські агломерації**
- 5. Приміська зона. Транскордонні регіони**

Сутність містобудування

Містобудування - дуже складна і динамічна сфера науки і практики, яка постійно висуває все нові і нові проблеми перед людством.

Спершу терміном містобудування називали науку про проектування і будівництво міст. Згодом стало вочевидь, що розвиток містобудівної науки неможливий без включення до її сфери питань просторової організації приміських територій, крупних районів і цілих країн. Виникло поняття територіального проектування, яке здійснюється в різних масштабах. В зв'язку з цим термін містобудування почали застосовувати в більш широкому сенсі для визначення всього кола питань, що стосуються правильного розвитку і планування як країн та їх регіонів, так і окремих населених пунктів і їх частин.

Планувальна організація території - це раціональне просторове поєднання функціонально-територіальних елементів (виробництва, розселення, природокористування), об'єднаних структурами управління з метою створення і підтримки повноцінного середовища проживання людини.

Об'єктами планувальної організації території є просторові соціально- економічні системи різних ієрархічних рівнів.

Оцінка території з погляду програмних цілей розвитку суспільства і відповідних нормативів (соціальних, виробничих, містобудівних, екологічних та ін.) дозволяє виявити об'єктивні закономірності просторової взаємодії різних сфер життєдіяльності суспільства і здійснити в процесі містобудівного проектування моделювання планувальної організації території.

Таке моделювання у передпроектний (інформаційно-аналітичний) період дозволяє:

- розкрити передумови і обмеження розвитку в часі і просторі різних видів діяльності;
- встановити просторові відмінності цих умов;
- встановити оптимальний режим розвитку окремих територій;
- обґрунтувати шляхи найбільш ефективного використання природних і економічних ресурсів, охорони і збагачення природного середовища.

Моделювання організації території в конструктивний період (розробка прогнозу) дозволяє:

- обґрунтувати всю сукупність конструктивних рішень містобудівних проектів;**
- визначити найраціональніший для даної системи розподіл територій між різними функціями;**
- визначити види й інтенсивність господарської діяльності, взаємне розташування виробничих і невиробничих об'єктів, трасування інженерно-транспортних комунікацій тощо.**

В результаті з'являється можливість прогнозувати не тільки просторову організацію, й профіль, і масштаби розвитку народногосподарського комплексу відповідної територіальної системи.

Це моделювання забезпечує гармонійний зв'язок на конкретній території часто суперечливих інтересів людини, виробництва і природи. Соціальні і економічні критерії є основоположними при моделюванні організації території.

Отже, процес планувальної організації території за своєю сутністю - це її моделювання. Результат моделювання організації території на різних ієрархічних рівнях - це функціональне зонування і конструювання планувальної структури.

Основними елементами планувальної структури є точково-вузлові планувальні центри, лінійно-планувальні осі та площинно-планувальні зони.

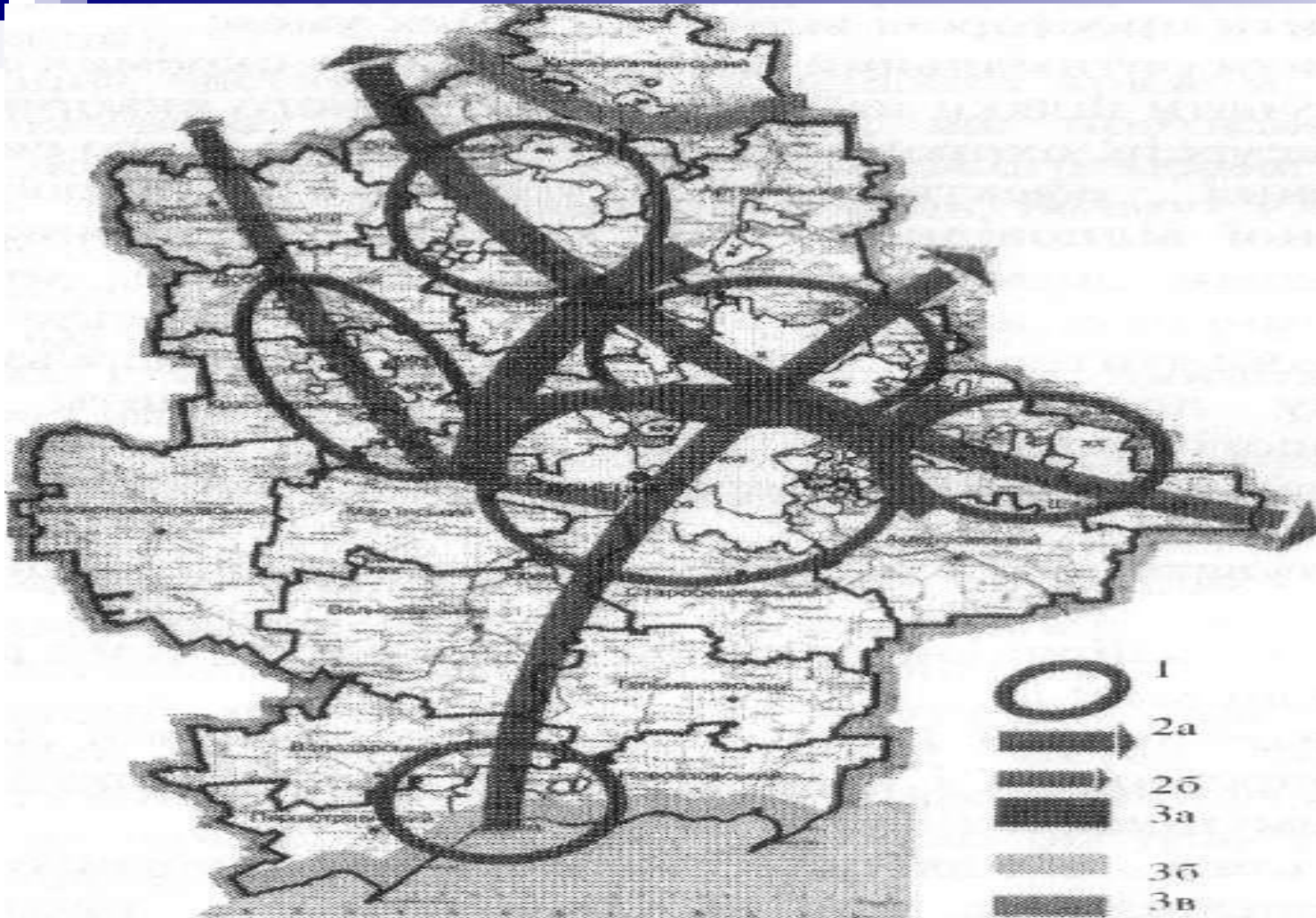

Рисунок 3.1. Опорний каркас території (за концепцією територіального планування Донецької області. - Інститут Урбаністики, Київ, 2002): 1 - точково-вузлові планувальні центри - головні вузли урбанізації; лінійно-планувальні осі: 2а - осі урбанізації 1-го порядку; 2б - осі урбанізації 2-го порядку; площинно-планувальні зони: 3а - бажаного зниження урбанізаційного тиску, 3б - приморська зона переважно рекреаційного використання, 3в - прирічкова зона переважно рекреаційного використання.

Моделювання перспективної планувальної організації території доцільно здійснювати у декілька етапів:

- *перший* - виявлення сучасного стану організації території, її недоліків і проблем;
- *другий* - ретроспективний аналіз формування цієї організації, виявлення головних тенденцій такого формування, ступеню їх прогресивності;
- *третій* - накопичення прогностичної інформації, необхідної для удосконалення організації території (демографічний прогноз, тенденції виробничого розвитку, оцінка соціальних, економічних і екологічних наслідків, принципи локалізації можливих об'єктів будівництва тощо);
- *четвертий* - оцінка обмежень (природних і антропогенних);
- *п'ятий* - сучасний і прогнозований стан організації території більшої територіальної системи, в яку входить та, що проектується;
- *шостий* - прогноз розвитку окремих елементів організації території; *сьомий* - ув'язка результатів попередніх етапів і розробка концепції організації території.

2. Комплексна оцінка території - основний інструмент моделювання її планувальної організації

Комплексна оцінка території здійснюється в чотири етапи, які відображають структуру і послідовність ухвалення головних планувальних рішень.

У цій системі взаємопов'язаних оцінок діють і зворотні зв'язки, що викликають необхідність коректування результатів попередніх етапів при оптимізації подальших. При цьому спочатку здійснюється оцінка природних і антропогенних елементів планувальної основи, а потім синтез окремих оцінок.

Перший етап містить оцінку всього природного і соціально- економічного простору, охопленого проектом, внаслідок чого визначається можливий профіль і масштаби майбутнього розвитку економіки.

Другий етап - це оцінка відмінностей в природних і економічних характеристиках окремих частин територій, внаслідок чого розробляється прогноз її функціонального зонування, тобто окреслюються відносно однорідні за сукупністю цих характеристик ділянки територій і визначаються можливий профіль і масштаб їх функціонального використання.

Важлива складова частина такого прогнозу - оцінка використання територіальних ресурсів з виділенням територій **регламентованого** і **альтернативного** використання. **Перші** - це території із специфічними природними і антропогенними умовами, що суворо визначають профіль та інтенсивність їх використання (наприклад, природно-заповідні, рекреаційно-оздоровчі і т. д.). **Другі** - це території, особливості яких не створюють нормативних обмежень для будь-яких видів діяльності, тобто забезпечують багатоваріантність їх використання.

Третій етап - оцінка лінійних і вузлових домінант простору, складових опорного каркасу території.

Опорний каркас із зонами впливу міст-центрів накладається на мережу функціональних зон, що дозволяє виявити оптимальну планувальну організацію простору, планувальне районування території, доцільну локалізацію і ступінь локалізації майбутнього розвитку виробничих сил, орієнтовні межі систем розселення різного рангу, прив'язку до населеного пункту виробничих новобудов і установ міжселенного обслуговування населення.

Четвертий етап - оцінка окремих вузлових елементів опорного каркаса (населених пунктів і їх просторових з'єднань), внаслідок чого прогнозується вибір ділянки для новобудов містоутворювального значення, раціональна етапність розвитку поселень, просторовий розподіл між ними очікуваної чисельності населення.

Критерієм вибору поселень першочергового розвитку при цьому є порівняльна соціально-економічна ефективність їх розвитку як районно- організуючих центрів і результати багатофакторної оцінки умов зростання поселень: ситуаційних (макро- і мезогеографічне положення) і локальних (ресурси - трудові, територіальні, водні, інфраструктурні тощо.).

Кількісна оцінка містобудівного потенціалу території дозволяє прогнозувати можливий масштаб розвитку поселень на тривалу перспективу, а зіставлення по окремих поселеннях - проміжні рівні цього розвитку.

3. Територіальний розвиток поселень. Види і форми розселення

Основою для вибору оптимального варіанту розвитку міста є техніко- економічна, економіко-містобудівна і грошова оцінка території. Перша базується на порівнянні будівельної і експлуатаційної вартості інженерної підготовки території, всієї інфраструктури міста й інших заходів, пов'язаних з містобудуванням. Друга - на порівнянні їх містобудівної якості (соціальний комфорт, функціонально-планувальна, інженерно-технічна, естетична і екологічна цінність території) і споживчої вартості територій з урахуванням наявних міських фондів. На цій підставі проводять резервування територій для всіх видів містобудівної діяльності.

Резервування територій для всіх видів містобудівної діяльності є найважливішим методом забезпечення раціонального територіального розвитку міст. Воно повинне забезпечувати маневреність поетапного освоєння різних ділянок у межах міста і приміської зони з урахуванням розміщення всіх видів будівництва.

Основні поняття розселення: мережі і системи

Перш за все, розселення означає процес заселення території під час її господарського освоєння. Однак розселення є результатом заселення, тобто територіальною організацією населення, в результаті якої формується мережа розселення, що охоплює групу населених місць. Мережа поселень - основа для формування систем розселення різних рівнів.

- Система розселення складається тільки при досягненні структурою мережі населених місць певного рівня сформованості, регламентованої щільності поселень і населення, інженерно-транспортної інфраструктури, наявності центрального міста і при сукупності сприятливих умов територіального і соціально-економічного розвитку.

Між поняттями «мережа» і «система» існує принципова різниця. Якщо «мережа» інертна і консервативна, досить повільно змінюється в часі, то «система» є динамічнішою, а тому втілює в собі ієрархію поселень різної величини і включає їх мережу.

Рисунок 3. Система розселення України: 1 - межа обласної системи поселень; 2 - межа міжрайонної системи поселень; 3 - межа Автономної Республіки Крим; 4 - центр обласної системи поселень; 5 - Центр міжрайонної системи поселень

В рамках єдиної системи розселення України на перспективу виділені такі системи поселень: Автономна Республіка Крим; 8 міжобласних; 24 обласних; 76 міжрайонних; 490 районних систем поселення.

Характеристика змін чисельності населення за міжбласними системами розселення

Міжбласні системи розселення (МОСР)	Територія		Чисельність населення						Зміни чисельності населення за період			
			на 1.01.2001		на 1.01.2012		на 1.01.2013		2001-2013 рр.		2012-2013 рр.	
	тис. км ²	%	тис. осіб	Частка від всього по Україні, %	тис. осіб	Частка від всього по Україні, %	тис. осіб	Частка від всього по Україні, %	тис. осіб	Різниця частки, %	тис. осіб	Різниця частки, %
Вінницька	60,9	10,1	4433,6	8,9	4034,8	8,8	4018,3	8,8	-415,3	-0,1	-16,5	0
Донецька	53,2	8,82	7596,0	15,3	6675,9	14,6	6632,0	14,5	-964	-0,8	-43,9	-0,1
Дніпропетровська	83,7	13,9	6885,9	13,9	6114,4	13,4	6088,2	13,4	-797,7	-0,5	-26,2	0
Київська	111,5	18,5	8631,2	17,4	8172,8	17,9	8182,7	18	-448,5	0,6	9,9	0,1
Кримська	27,0	4,47	2507,1	5,0	2344,2	5,1	2348,6	5,1	-158,5	0,1	4,4	0
Львівська	96,8	16	8598,0	17,3	8269,9	18,2	8281,0	18,2	-317	0,9	11,1	0
Одеська	86,4	14,3	5035,6	10,1	4649,9	10,2	4646,9	10,2	-388,7	0,1	-3	0
Харківська	84,0	13,9	5985,2	12,0	5371,7	11,8	5355,4	11,8	-629,8	-0,2	-16,3	0
Всього по Україні	603,5	100	49672,6	100	45633,6	100,0	45553,1	100,0	-4119,5	0	-80,5	0

■ На **обласному рівні в схемах планування території** відповідних областей визначаються пропорції розвитку між обласним центром, зоною його впливу і периферійними районами, уточнюються кількість і масштаби розвитку внутрішньообласних (міжрайонних) центрів і центрів адміністративних районів. Обласні центри повинні виконувати функції управління і соціально-культурного обслуговування в рамках своїх регіонів (рис. 3.4). На нижчих ієрархічних рівнях (міжрайонному, районному і низовому) розв'язуються питання формування систем поселення з відповідними їх рангу завданнями.

Площа території систем поселень, з урахуванням адміністративно - територіального поділу України, коливається для міжобласних систем від 27 до 100 тис. км², обласних - від 8 до 33 тис. км², міжрайонних - від 4 до 12 тис. км², районних - від 1 до 3 тис. км².

Залежно від чисельності населення міста-центру, його соціально- економічного потенціалу, положення в структурі системи розселення, рівня розвитку інженерно-транспортної інфраструктури, регіональних природнокліматичних та інших умов радіус зони впливу міста-центру для міжрайонних систем поселень складає 40 - 80 км.

Рівень сформованості структури системи поселень залежить від кількості міських поселень і чисельності населення потенційних міст-центрів, параметрів можливої зони їх впливу тощо.

Залежно від частки населення, охопленої послугами міста-центра, виділяють такі зони впливу (включаючи райцентри): **високо розвинуті міжрайонні системи**, що охоплюють близько 75% населення території; **розвинуті** - 50-75%; **менш розвинуті** - 30-50%; ті, **що формуються** - 10-30%.

Види і форми розселення

Розселення необхідно розуміти як єдину структуру, яка складається з взаємопов'язаних між собою видів розселення: міського і сільського; форм розселення: автономної, групової та оазисної.

Сьогодні в Україні можна виділити *два види* розселення:

Міське - обумовлене виникненням і розвитком міст і селищ міського типа;

Сільське - обумовлене розвитком різних сільських поселень (сіл, селищ, хуторів).

Кожний з видів міського або сільського розселення може бути зосередженим (*концентрованим*) або розосередженим (*дисперсним*). З економічного і соціального погляду більш придатним видом розселення є зосереджений.

Залежно від взаємного розміщення населених місць і наявності функціональних зв'язків між ними визначається форма розселення - **автономна, групова** або **оазисна** (рис. 3.5).

Автономна форма розселення передбачає достатньо ізольований розвиток міст або селищ, як правило, пов'язаний з великою віддаленістю населених місць один від одного, із слабким розвитком транспортних комунікацій.

Прогресивніша **групова** форма розселення, заснована на стійких зв'язках з сусідніми населеними пунктами у сфері виробництва, праці, побуту і відпочинку людей, що в них проживають. В цьому випадку масштаби і темпи розвитку окремих поселень стають значно взаємообумовленими.

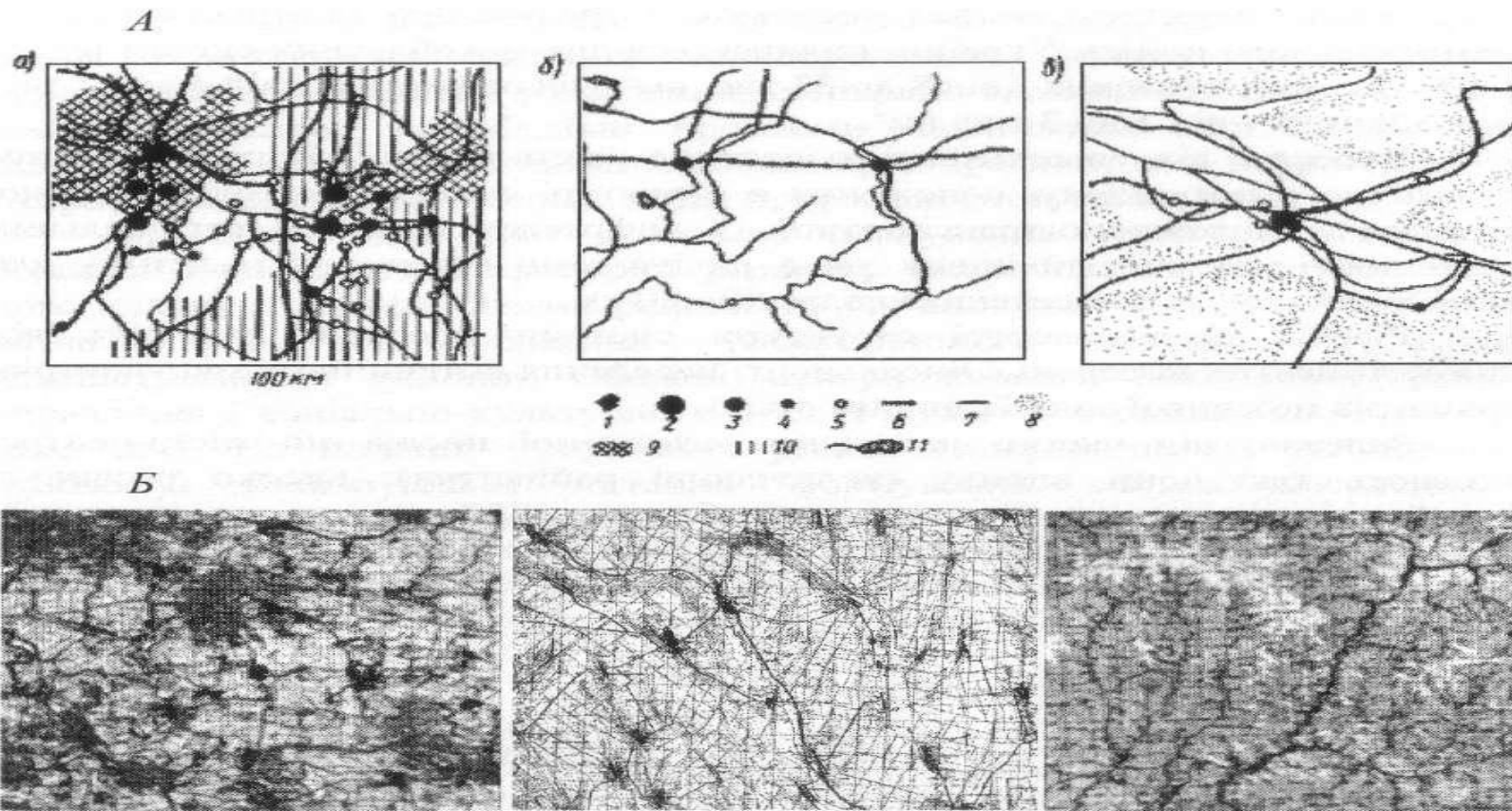

Рисунок. Форми розселення: А - узагальнена схема; Б- фактичні приклади:
а - групова; б - автономна; в - оазисна (осередкова) 1 - міські поселення -
 більше 250 тис. осіб; 2 - те ж, 100-250 тис. осіб; 3 - 50-100 тис. осіб; 4 - 20-50
 тис. осіб; 5 - менше 20 тис. осіб; 6 - залізниці; 7- автошляхи; 8 - зона пустелі; 9
 - зона підвищеної концентрації сільських поселень; 10- зона розосередженого
 сільського розселення; 11 - річки і водосховища; не заштриховані ділянки -
 зони середньої концентрації сільських поселень

4. Типології і класифікації міст. Найбільші міста і міські агломерації

Типології і класифікації міст

Місто - це складна, відкрита, динамічна, штучна система. За висловом Ї. Беррі, "місто - це система в системі міст". Для поглибленого аналізу суттєвих особливостей даного міста або даної системи міст з метою визначення найбільш ефективної стратегії їх розвитку необхідні класифікації і типології міст, тому що типологія - метод пізнання складних об'єктів, заснований на виявленні їх головних якостей. Типології передуює класифікація. Типологія міст необхідна для визначення місця даного міста в ряді інших. Вона дозволяє знайти найбільш значуще, створене загальними закономірностями розвитку. Тип міста - це коротка, гранично стисла характеристика, його своєрідна формула. Місто - об'єкт, що поєднує типове з індивідуальним. Чим виразніша індивідуальність, тим складніше віднести місто до певного типу.

Класифікація населених місць

Групи поселень	Населення, тис. осіб	
	міст	сільських поселень
Найбільші	Понад 1000	
Крупні	Понад 500 до 1000	Понад 5; понад 3 до 5
Великі	Понад 250 до 500	Понад 1 до 3; понад 0,5 до 1
Середні	Понад 100 до 250; понад 50 до 100	Понад 0,2 до 0,5
Малі	Понад 20 до 50; понад 10 до 20; До 10	Понад 0,05 до 0,2; до 0,05

Найбільш поширеною типологією є функціональна, відповідно до якої виділяють міста багатofункціональні, що поєднують адміністративно- політичні, культурні і економічні функції, з різко визначеною перевагою промислових і транспортних функцій, з переважно непромисловими функціями, монофункціональні.

Крім того, в науковій літературі поширені: **генетична типологія** - виділення типів міст за часом заснування, **генезисом** народногосподарських функцій, **еволюцією** їх планувальної структури; типологія за **ступенем участі міст в суспільному розподілі праці**; типологія **за типами перспективного розвитку**, яка розробляється під час районного або регіонального планування; типологія за економіко-географічним положенням, яка дозволяє виділити загальні риси економічної структури і напрямки подальшого розвитку міст, виходячи з потенційних можливостей, що характерні для району або його фокусної точки: місто у вузлі перетинання транспортних шляхів, у великих гірничодобувних районах, у районах великої обробної промисловості тощо.

За характером функцій, які виконує місто, можна виділити населені пункти, що спеціалізуються на:

- **промисловому** виробництві (індустріальні центри);
- **транспортному** обслуговуванні - портове місто, залізничний вузол (питома вага зайнятих у промисловості нижче зайнятих у транспортній галузі);
- **культурно-побутовому** обслуговуванні населення - центри туризму, міста - музеї, оздоровчі центри (понад 10% працездатного населення зайняте в сфері охорони здоров'я);
- **наукових дослідженнях** (наукові центри);
- **сільськогосподарському виробництві**.

Більшості міст властива поліфункціональність.

Проміжний тип - місто-супутник, що виконує функції «житлової філії» біля великого міста або місто, в якому переважає розвиток одного виду промисловості.

Як правило, функціональний характер впливає на планування міста, надає йому специфічних рис. Так, на території **промислового міста** розташована велика кількість промислових об'єктів (до 50% території), як правило, залізниці, товарні станції, під'їзні шляхи, санітарно-захисні зони. При проектуванні враховують розміщення промислового об'єкту, передбачають заходи щодо боротьби зі шкідливими викидами. В архітектурі велику роль відіграють промислові об'єкти, наприклад, міста Харків, Запоріжжя.

Портові міста розташовують на берегах морів, великих річок. Специфіка їх - план міста часто віялоподібний, де центр міста розташований, як правило, біля моря; для вантажного порту необхідна залізниця; якщо є курорт - велика кількість туристів та відпочивальників; наявності великого простору відповідає архітектурний силует, приклад портового міста на морі - Одеса, на річці - Запоріжжя, Київ.

Специфіка міста - залізничного вузла: територія розчленована залізницею, що ускладнює транспортний зв'язок усередині міста; як правило, є кілька залізничних станцій; наявність залізничного депо, складів. Приклад: Харків, Москва, невелике - Каватин.

З античних часів складалося поняття **про курортні міста**, чи то на морському узбережжі, чи серед цілющих джерел. Приклад - Судак, населення - 12 тис. чол., а відпочиває 170 тис. чол. Значна територія зайнята санаторіями, будинками відпочинку, турбазами; велика кількість готелів, кафе, ресторанів, розважальних установ; відсутність великих промислових об'єктів, все створене для обслуговування курорту. В архітектурі питома вага унікальних, архітектурних рішень, багато зелених насаджень. Приклад: Ялта, Алушта, Хмельник.

Міста-музеї - це добре збережені старовинні міста, які цікаві з погляду знайомства з історією країни. Специфіка: велика кількість туристів, що впливає на кількість готелів, обслуговуючих установ, тощо. Нова забудова підпорядкована історичній забудові міста.

Міста-науки - це новий вид міст, що виник у XX ст., показує зростаючу роль науки. Специфіка: розміри міста невеликі; розташовані в гарних природних умовах (частіше - ліс); в забудові переважають НДІ, будинки вчених, підвищені вимоги до тиші. Наприклад, Сибірське містечко АН, Дубна.

Найбільші міста і міські агломерації

Агломерація - територіально економічне утворення, яке:

- виникає на базі крупного міста (або декількох компактно розташованих міст - конурбація) і створює значну зону урбанізації, поглинаючи суміжні населені пункти;
- відрізняється вищим ступенем територіальної концентрації різноманітних виробництв, в першу чергу промисловості, наукових і навчальних установ, інфраструктурних об'єктів, а також високою щільністю населення;
- робить вирішальний перетворюючий вплив на навколишню територію, видозмінюючи її економічну структуру і соціальні аспекти життя населення;
- демонструє високий ступінь комплексності господарства і територіальну інтеграцію його елементів.

Характеристика міської агломерації вимагає виділення спеціальних ознак: структурно-планувальних і виробничих.

До структурно-планувальних ознак належать:

Кількість міст-центрів. Існують два типи агломерації: моноцентричні і поліцентричні.

Розміри міста - центру. Чисельність населення міст-центрів - головний показник, що визначає розміри міської агломерації, соціально- економічний потенціал міста-центру, динаміку його зростання і т. д.; на підставі цього показника виділяються:

- крупна агломерація - 500 - 1000 тисяч осіб і більше;
- великі - 250 - 500 тисяч осіб;
- середні - 100 - 250 тисяч осіб;
- малі - менше 100 тисяч осіб.

Розмір території зони впливу міст-центрів. Залежно від цього виділяються:

- крупна агломерація - 50-60 км;
- велика агломерація - 30-40 км;
- середня агломерація - 20 км;
- мала агломерація - 15 -18 км.

Ступінь сформованості (розвинуті; ті, що вимагають обмеження і регулювання; ті, що формуються, нові міста-центри).

Форма планувальної структури. Міська агломерація за формою планувальної структури може бути радіальною, лінійною і розосередженою.

В процесі проектування урбанізованого ядра сформованої міської агломерації (рис. 3.6) виникає альтернатива у визначенні подальших шляхів розвитку: або повного зрощення розташованих поблизу міст, або їх планомірного об'єднання в цілісний планувальний організм, (рис. 3.7). У другому випадку процес просторового зближення міст і сіл необхідно спрямувати на створення єдиного містобудівного ансамблю, тобто створити цілісну планувальну структуру, яка мала б нові якісніші властивості функціональної та об'ємно-просторової організації.

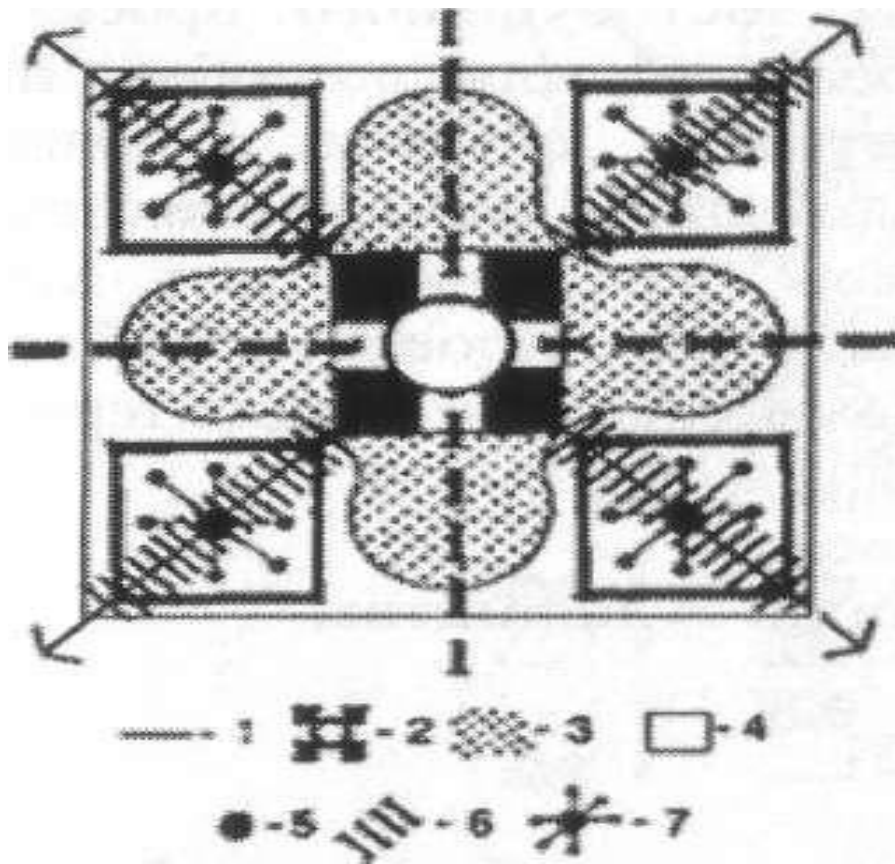

Рисунок 3.6. Планувальна структура урбанізованого ядра міської агломерації (принципова схема):
 1 - межа урбанізованого ядра;
 2 - місто-центр; 3 - зелений пояс; 4 - групи приміських поселень; 5 - центри груп приміських поселень; 6 - зона інтенсивного освоєння; 7 - зони поселень, що мають функціональні зв'язки

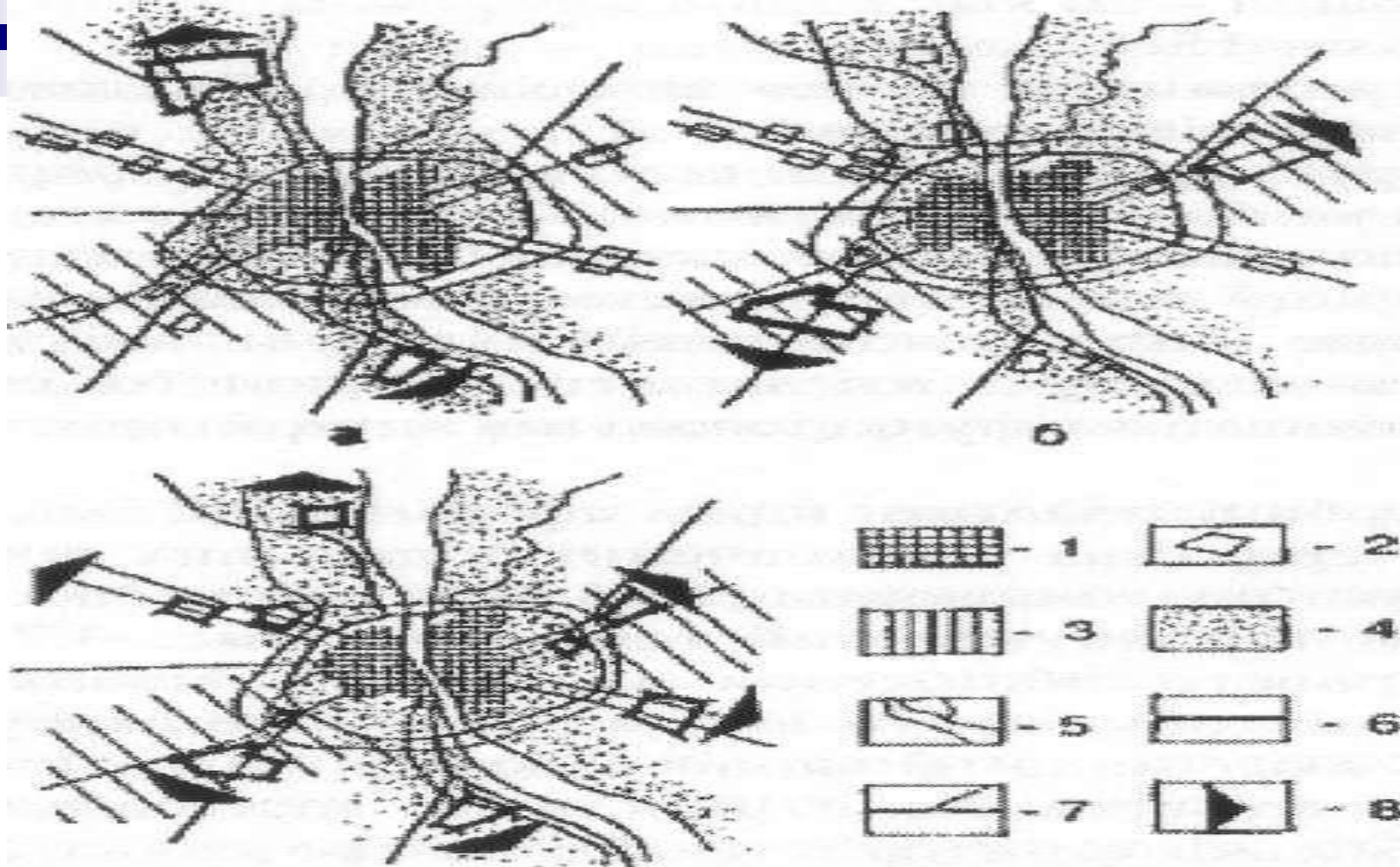

Рисунок 3.7. Схема територіального розвитку міста-центру в межах урбанізованого ядра агломерації:

а - лінійна (уздовж природної осі - річки);

б - лінійна (уздовж урбанізованої осі);

в - радіальна:

1 - місто-центр, 2 - місця перспективного розселення, 3 - урбанізована зона, 4 - природна зона, 5 - річка, 6 - автомагістралі, 7- залізничні вітки, 8 - напрями територіального розвитку міста - центру.

5. Приміська зона. Транскордонні регіони

Приміська зона - особливий об'єкт містобудівного проектування. Проект планування приміської зони є основою для розробки проектів лісопарків, зон відпочинку, проектів планування існуючих і нових міст, виробничих поселень, землеустрою кооперативних, фермерських та інших сільськогосподарських виробництв, а також всіх інженерних споруд і комунікацій, обслуговуючих місто і приміську зону. Проект розробляється в ув'язці з усією затвердженою проектною документацією вищих ієрархічних рівнів.

До складу приміської зони включаються:

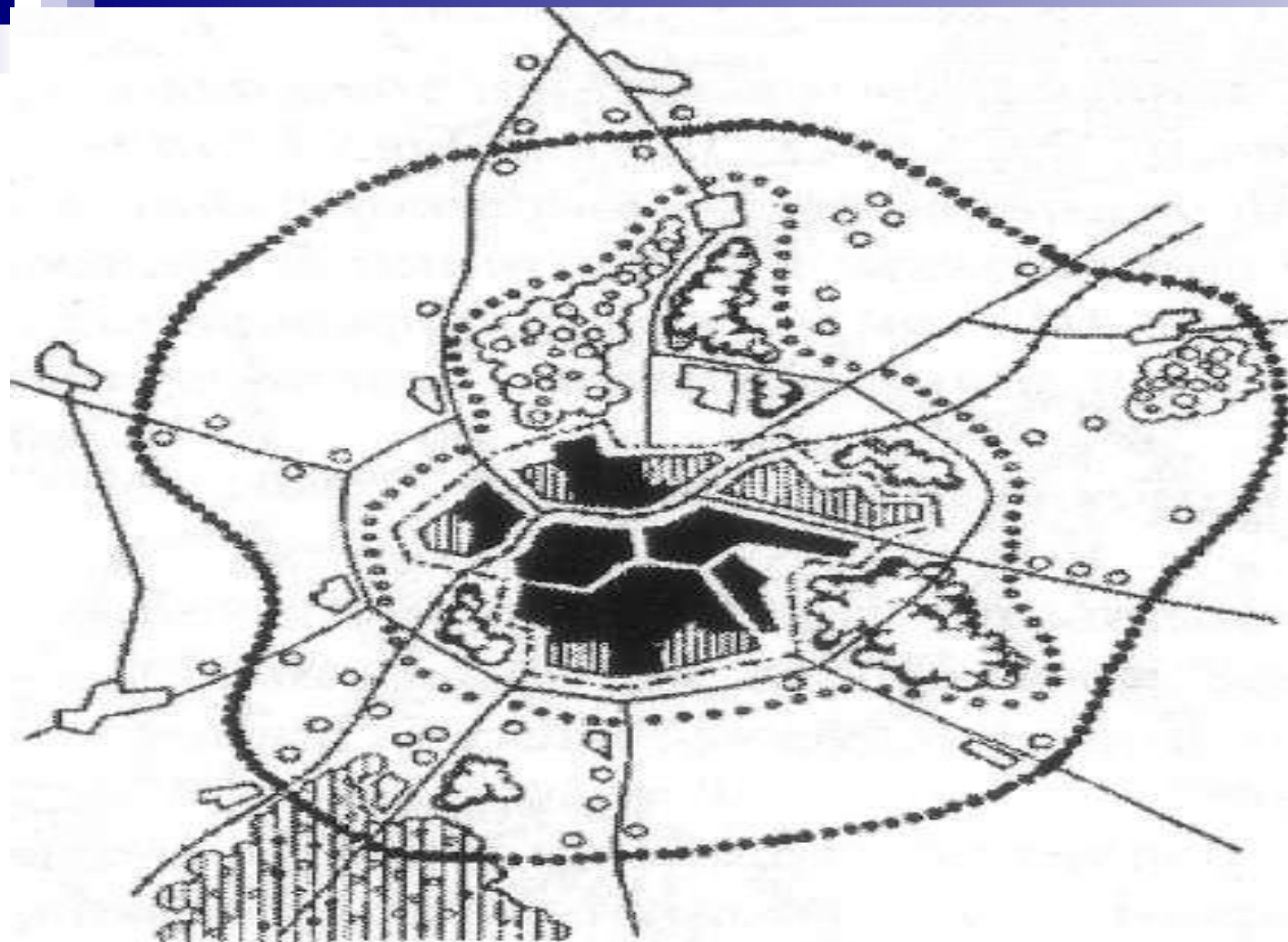
резервні території міста для всіх видів будівництва;

лісопарковий пояс;

зони масового відпочинку і спорту; захисні зелені насадження;

ділянки існуючих і нових підприємств будівельної індустрії, складського господарства, приміських сільгосппідприємств, що займаються виробництвом і переробкою овоче-молочної продукції; споруди водогону, каналізації, енергопостачання, транспорту, зв'язку.

У містах з чисельністю населення більше 1 млн. осіб радіус приміської зони складає - 50 - 60 км, від 500 тис. осіб до 1 млн. - 40 км, 250 - 500 тис. - 30 км, 100 - 250 тис. осіб - 20 км.

	1		5		9
	2		6		10
	3		7		11
	4		8		12

Рисунок 3.8.

Схема планування приміської зони міста: 1 - міська забудова міста-центру; 2 - міські поселення; 3 - сільські поселення; 4 - резервні території міста-центру; 5 - зони масового відпочинку; 6 - заповідні території; 7 - території дач, колективних садів і городів; 8 - автошляхи; 9 - межа приміської зони; 10 - межа зеленого поясу; 11 - адміністративної межі міста; 12 - залізниця

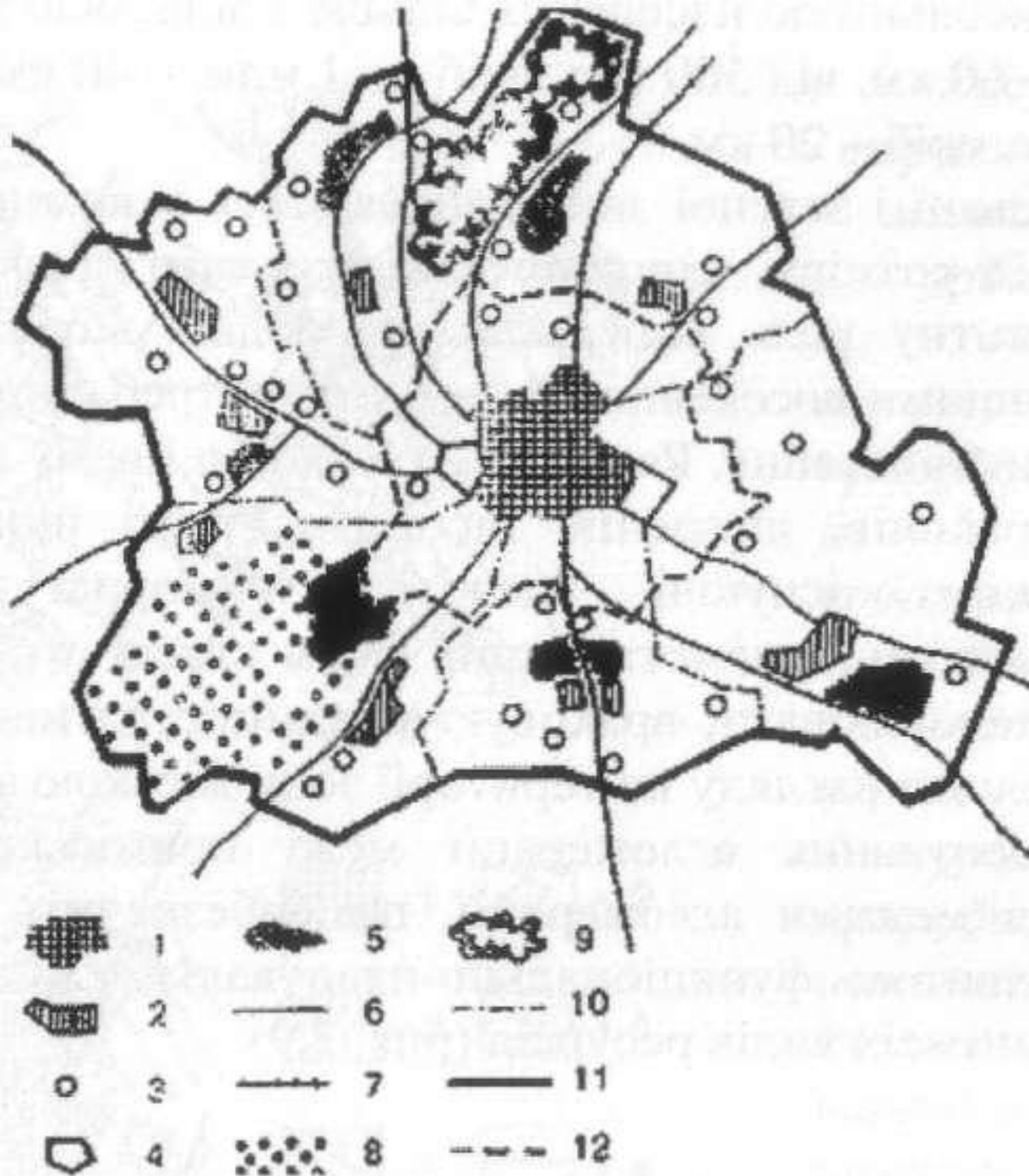

Рисунок 3.9.

Схема планування приміської зони агломерації: 1 - міська забудова міста-центру; 2 - міські поселення; 3 - сільські поселення; 4 - резервні території міста-центру; 5 - території дач, колективних садів і городів; 6 - швидкісні автошляхи; 7 - залізниці; 8 - заповідні території; 9 - зони масового відпочинку; 10 - межа адміністративних районів; 11 - межа приміської зони; 12 - межа зеленого поясу

Транскордонні регіони

У сучасних зовнішньополітичних і економічних умовах у багатьох країнах транскордонні регіони мають значення найбільш актуальних об'єктів соціально-економічного планування і містобудівного проектування (рис. 3.10).

Формування і розвиток транскордонних регіонів базуються на взаємовигідній співпраці в політичному, соціально-економічному, культурологічному і структурно-планувальному напрямках. Все це вимагає комплексного функціонально-планувального регулювання розвитку транскордонних регіонів на двосторонній міждержавній основі.

Визначення транскордонних регіонів - один з різновидів районування всієї території країни. Особливість прикордонних регіонів полягає в тому, що їх структурно-планувальна організація залежить не тільки від внутрішньодержавної і зовнішньої політики однієї країни, але і від регіональної політики сусідніх держав. Території з обох боків державного кордону історично формуються в результаті взаємодії загальних або схожих чинників, і тому існує спільність їх міждержавної планувальної структури. Це вимагає комплексного двостороннього рішення багатьох містобудівних проблем, що базуються на стійкому розвитку міжнародних контактів країни які формуються на різних територіальних рівнях - національному регіональному і локальному.

Рисунок 3.10. Схема розміщення транскордонних регіонів в європейському просторі (за Ю.М. Білоконем): 1 - державний кордон; 2 - столичні міста; 3 - транскордонні магістралі; 4 - транскордонна зона України і суміжних Держав; 5 - межі транскордонних регіонів; 6 - межі субрегіонів; 7 - міста- центрирегіонів і їх транскордонні зв'язки

Єдина транскордонна зона України, наприклад, є територією з обох боків державного кордону, який трактується як система транскордонних регіонів різної величини і значення. Залежно від географічного положення, історії розвитку і міжнародних відносин транскордонні регіони поділяються на дві групи:

Перша - включає чотири регіони на західному і південному кордонах, спільних з країнами Східної Європи. Політика цих країн орієнтована на європейську інтеграцію (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія).

До другої групи належать два північних і північно-східних прикордонних регіони, які граничать з Республікою Білорусь і Росією, а також з Молдовою на півдні. Вони - колишні союзні республіки, а зараз - суверенні держави СНД. Державні кордони регіонів першої групи у минулому мали статус, відмінний від регіонів другої групи, що тепер впливає на їх планувальну організацію.

Виділяються наступні структурні рівні єдиної транскордонної зони України:
транскордонні регіони у вигляді групи (дві і більше) адміністративних одиниць України (області) і сусідньої країни або країн;

транскордонні райони (субрегіони) у вигляді групи адміністративних районів України й адекватних ним по значенню територіальних одиниць сусідніх держав;
комплекси обслуговування прикордонних пунктів пропуску.

На кожному із структурно-територіальних рівнів визначаються цілі і завдання проектування. На національному рівні (трансгранична зона) визначаються просторові аспекти зовнішньої політики й економіки країни, з'ясовується необхідність розробки галузевих національних програм (соціальних, екологічних, прикордонної інфраструктури тощо). На рівні транскордонних регіонів складаються двосторонні або багатосторонні угоди між органами територіального управління тих адміністративних одиниць, які входять до складу регіонів для організації соціально-економічних досліджень і комплексних проектно-планувальних і галузевих розробок.

Це можна проілюструвати на прикладі Українсько-Польського регіону, який є об'єктом двостороннього проектування як «Сумісний територіальний містобудівний проект». У основі його планувальної композиції - міжнародний транспортний коридор Берлін - Краків - Львів - Київ, а також комунікаційна вісь Варшава - Львів. Головними містами – районо-формуєчими центрами - є Львів, Луцьк, Люблін, Жешув. На їх транскордонних комунікаційних напрямках склалися осі переважної урбанізації (полярні): Львів - Жешув і Ковель - Хелм. Ці найбільш розвинені елементи планувального каркаса у складі транскордонних регіонів можуть стати першочерговими об'єктами містобудівного проектування.

У планувальній структурі транскордонних регіонів визначаються біполярні райони (біполярні міста) як об'єкти містобудівного проектування.

Вони формуються на головних напрямках міжнародних зв'язків у вигляді пари близько розташованих міст (менше 100 км) з обох боків державного кордону.

Так, на території України визначені наступні біполярні транскордонні райони, що є об'єктами містобудівного проектування: Львів - Жешув; Ковель - Люблін; Ужгород - Кошице; Чернівці - Сучава; Рені - Галац; Чернігів - Гомель; Харків - Білгород; Луганськ - Каменськ - Шахтинський; Червоний Промінь - Новошахтинськ; Маріуполь - Таганрог.

Дякую за увагу